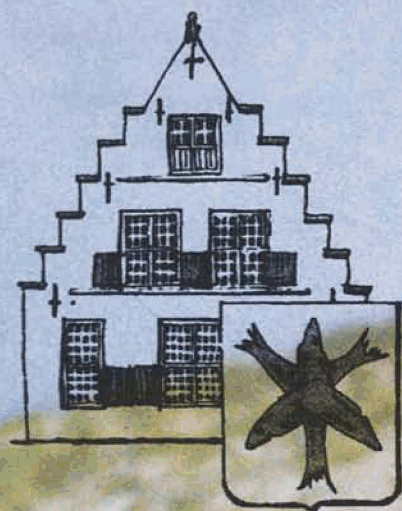
april - juni 2006 prijs los nummer € 3,-

"DE KLINK"

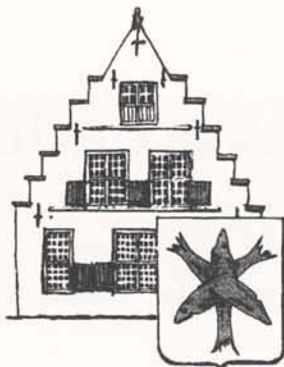

kwartaaluitgave van

GENOOTSCHAP "OUD ZANDVOORT"

Voorwoord

Zandvoort snoeit in eigen erfgoed

"DE KLINK"

Kwartaaluitgave van

GENOOTSCHAP

"OUD ZANDVOORT"

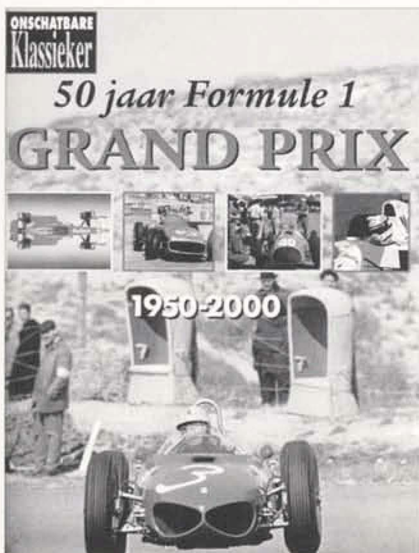
26e jaargang, nummer 102

Dinsdagavond 7 maart. Rumoer in gebouw "De Krocht": Zandvoort had gekozen. Vanzelfsprekend waren de winnaars feestelijk en de verliezers droevig gestemd. Aan sommige gezichten te zien zelfs pijnlijk verrast. Verrast?

De volgende ochtend las ik in het Haarlems Dagblad naast de verkiezingsuitslagen het volgende bericht: "Zandvoort heeft geen geld meer om panden en objecten op de gemeentelijke monumentenlijst met eigen subsidies te helpen opknappen en onderhouden. Om deze reden wil de badplaats snel de in twaalf jaar tot zo'n 140 monumentenpanden, complexen, objecten en bomen gegroeide lijst inkorten.
Het monumentenadviesbureau MAB uit Nijmegen kreeg de opdracht de komende tijd vanaf de straat alle monumenten nog eens te beoordelen en te fotograferen, zodat na een gedegen afweging een deel van de monumenten alsnog vogelvrij kan worden verklaard.
De Zandvoortse lijst is in 1994 begonnen; de eigen monumentencommissie van de gemeente selecteerde telkens nieuwe panden die een plaats kregen op de lange lijst. Hoewel de watertoren vermeld staat als gemeentelijk monument is het er officieel nooit van gekomen. Voor meer dan 130 andere gebouwen en objecten kwam het wel zo ver, maar die geboden bescherming blijkt nu onbetaalbaar en dus flinterdun te zijn. Al in 1998 wilde de gemeente de lijst alweer flink inkorten"
Nu kun je je afvragen of 140 monumenten (waarvan het merendeel gebouwen) in ons dorp niet te veel van het goede is, hoewel je er in alle oprechtheid van uit mag gaan dat onze ambtenaren hun huiswerk weloverwogen en goed gedaan hebben. Daarvoor zijn zij dan ook de dienaren van de belastingbetaler.
Hebben de dames en heren politici misschien gekozen voor opheffing omdat bepaalde panden nu de renovatie van Zandvoort in de weg staan? En gaat er straks wéér een commissie (voor Welstand en Monumenten) druk aan de slag – wederom van onze belastingcenten – om opnieuw alles in kaart te brengen om dan na 4 of 8 jaar, net een paar dagen voor de raadsverkiezing, met de mededeling te komen de hele zaak maar weer op te heffen omdat het toch onbetaalbaar is?
Met het toekomstig verlies van - mogelijk een flink aantal - monumentale gebouwen mag je je in de cultuurhistorische context afvragen of Zandvoort echt nog wel meer wil zijn dan alleen strand....

Kijkend naar de verkiezingsuitslag doe ik een dringend appèl op het nieuwe college om goed zorg te dragen voor het behoud van ons culturele erfgoed. Of zouden we - met onze 1700 leden - zelf een partij moeten oprichten, waardoor we meteen op de 2e plaats met stip binnen zouden komen.....

Peter Bluijs

Bij de voorplaat

Tijdens de GOZ-avond van 10 maart j.l. presenteerde Rob Peeters met grote kennis van zaken en veel enthousiasme de geschiedenis van het circuit. Een opname trof mij in het bijzonder. Waar ter wereld je deze foto ook zou laten zien, je herkent meteen de locatie: Zandvoort!
Op de foto, gemaakt tijdens de Grand Prix van augustus 1962, is coureur Riccardo Rodriguez (Mexico) in zijn Ferrari Dino 156 te zien. De baanwachters rustig staand in een buitenbocht, prachtig zicht op de baan, echter nog zonder vangrail, bandenbarrière, grindbak of uitloopstrook.
Dezelfde foto is ook gebruikt voor de cover van het boek 50 jaar Formule 1 Grand Prix, 1950 – 2000, geschreven door Ed Heuvink en Jan Haakman (ISBN 8.710.966.002.537) en siert nu de omslag van De Klink.

Peter Bluijs

Algemene Ledenvergadering GOZ op vrijdag 12 mei 2006.

Aanvang vergadering 20.00 uur in gebouw "De Krocht"

AGENDA

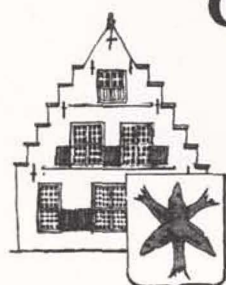
1. Opening.
2. Ingekomen stukken.
3. Verslag Algemene Ledenvergadering van 20 mei 2005. *
4. Jaarverslag van de secretaris. *
5. Jaarverslag van de penningmeester. *
6. Verslag van de kascontrolecommissie.*
7. Behandeling begroting. *
8. Bestuursverkiezing. (zie toelichting)
9. Algemene berichtgeving.
10. Rondvraag.
11. Sluiting.

* *Stukken ter vergadering verkrijgbaar.*

Toelichting bij agendapunt 8.

De heer Keur is tussentijds, om persoonlijke redenen, afgetreden. Het GOZ-bestuur stelt voor om de heer M. Kiefer in zijn plaats te benoemen. Reglementair aftredend zijn de heren Crabbendam, Draijer en Wagenaar, allen zijn herkiesbaar. Het bestuur stelt voor hen opnieuw te benoemen.

Na afloop van de vergadering zullen unieke filmbeelden vertoond worden van de aankomst van de Uiver in Medan (Nederlands-Indië) en hoe Schiphol er vroeger uitzag met beelden van aankomende passagiers. Dit zijn recentelijk ontdekte films die nog niet eerder vertoond zijn.

Genootschap "Oud Zandvoort" en de Openbare Bibliotheek presenteren:

Op 8 november 2005 hebben leden van de Nederlandse Genealogische Vereniging u een indruk gegeven van wat het betekent, dat de burgerlijke stand van Zandvoort is gedigitaliseerd. Dit bestand is nu uitgebreid met gegevens uit de Zandvoortse kerkboeken vanaf ca. 1650. Op **dinsdag 9 mei** a.s. willen zij u weer een indruk geven van de mogelijkheden om uw afkomst grafisch weer te geven.
Deze keer zorgen zij voor een printer zodat direct een afdruk kan worden gemaakt van de gevraagde stamboom. Neem de gegevens mee van uw opa en oma en zij laten u zien, indien uw voorouders uit Zandvoort komen, hoe uw stamboom eruit ziet.
De gegevens vanaf ca. 1900 zijn echter niet openbaar, dus niet direct beschikbaar.

U bent van harte welkom in de Zandvoortse Bibliotheek op 9 mei 2006 om 14.30 uur. Toegang gratis.

Op de foto de bekende Elias (Jas) Bol met twee grote mandenstoelen hangend aan het juk.
De tent van Bol stond voor de Tweede Wereldoorlog op het noorderstrand, ter hoogte van het Kurhaus.
In 1942 werd de tent verplaatst naar het Vijverpark; dit was van korte duur omdat het daar wemelde van de ratten en het gevaar van de "ziekte van Weil" niet denkbeeldig was.
In 1943 stond de tent op de Stadionkade te Amsterdam, maar ook dat was geen succes vanwege de vele diefstallen; het linnen werd zelfs uit de strandstoelen gesneden! Na de oorlog, vanaf juni 1945, is de strandtent met nummer 10 terechtgekomen ter hoogte van de Rotonde.
Arie Koper

"Hoort, burgers, hoort!"

Reacties van lezers *door Peter Bluijs*

Utile Dulci

De Klink nummer 99, pagina 8 en 9
In het artikel over de toneelvereniging "Utile Dulci" stond vermeld dat kapelaan Blom het slotwoord sprak. De naam van de kapelaan is echter niet goed: het is kapelaan Froklage. Ook zijn er nog twee personen herkend: 4e meisje rechts is Paula Versteege en tweede van links is Connie Versteege. We zijn weer een stukje wijzer geworden. Hartelijk dank aan de informanten *Wil Versteeg*, *Riet Slegers* en mevr. *N. Dukkers*.

"De Vliegende Schotel", deel 1

De Klink nummer 100, pagina 49
Van *Wil Kas* ontving ik een mailtje met een aanvulling op het optreden van "The Sandy Frogs". Op de foto staan van links naar rechts Jaap Brugman, Willy Poster, onbekend en Margaret van 't Zandt.

Voorplaat

De Klink, nummer 101, omslag
Het echtpaar dat u wat verder op de voormalige Haarlemmerstraatweg (later de Zandvoortselaan) ziet wandelen in de sneeuw zijn de heer en mevrouw Gerke. Dr. C. A. Gerke was huisarts op Zandvoort.
De foto werd in 1893 vervaardigd door de heer Anth. Bakels sr.

Blub

De Klink nummer 101, pagina 5
Volgens de heer *S. van den Bos* was dit straatje een onderdeel van de vroegere Kruissteeg, die in 1934 is omgedoopt tot Kruisweg. In 1978 is deze naam vervallen en heeft de Kruisweg de naam Rozenobelstraat gekregen.
De eigenaar van de beddenzaak hoek Kruissteeg/Haltestraat heette niet Kemp maar Kemper en voor alle duidelijkheid: "Het Wonder van Zandvoort" was eigendom van de fam. C. Schaap.

De Zandvoortse Muziekkapel

De Klink nummer 101, pagina 7
De heer *S. van den Bos* stuurde ons enige aanvullingen en verbeteringen betreffende de namen.
Nr. 1 "Van de Bos" moet zijn "Van den Bos". Nr. 3 "Ikking" moet zijn "Iking". Nr. 7 "Kopper" moet zijn "Koper". Nr. 11 "Kroon" moet zijn "Koorn". Nr. 25 "De Groot" moet zijn "Groot". Nr. 35 "Hogenes" moet zijn "Hogen Esch" en ten slotte nr. 37 "Gerrit" moet "Jan" zijn.
De roepnaam van "Cornelis" is in Zandvoort: Cor, Kees en soms Nelis. De roepnaam van de nummers 24, 31, 45 en 46 was dan ook "Kees" met de letter "K". De naam "Kees" te schrijven met een "C" is tot dusverre niet gebruikelijk in Zandvoort. Volgens de taalregels zou die naam dan ook uitgesproken moeten worden als "Cees" met een s-klank, dus "Sees". De heer Van den Bos heeft nog nooit een Zandvoortse "Sees"ontmoet.
Voor de redactie is het vaak onmogelijk namen, maar vooral tussenvoegsels als "van de, van der en van den" op juistheid te controleren. Ook mogelijke tikfoutjes in namen zijn voor ons niet te checken.

Margot en Anne Frank

De Klink nummer 101, pagina 9
Volgens mij was De Klink net met een plof op de deurmat gevallen toen ik al de eerste reacties op de oproep binnenkreeg. Mede doordat het mailadres van mevrouw Prins van de Anne Frank Stichting vermeld was hebben velen rechtstreeks contact met haar gezocht. Zodra zij een afgerond overzicht heeft, zal zij mij informeren. Dus in komend nummer van De Klink wordt hieraan een vervolg gegeven. Voor de lezers die liever e.e.a. persoonlijk willen toelichten: het telefoonnummer van de Anne Frank Stichting is 020 5567100.
Ook kwam de opmerking dat de foto in spiegelbeeld is geplaatst.

De brandweerkazerne

De Klink nummer 101, pagina 10
In het archief van het Genootschap vonden we onderstaande opname.

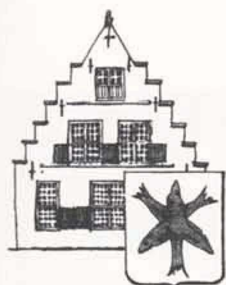
"De Vliegende Schotel", deel 2

De Klink, nummer 101, pagina 28
Uit meerdere bronnen ontving ik de namen van het dansend echtpaar in het patronaatsgebouw: het zijn Piet Lemmens en Sjaan Stokman.

Met dank voor alle reacties

Ophalen ingebonden Klink!

Op **vrijdag 5 mei van 16.00 tot 19.00 uur of op zaterdag 6 mei van 9.00 tot 13.00 uur** kunt u uw ingebonden jaargangen van De Klink ophalen bij de fam. Kol, Gasthuisstraat 1. Eventueel kan er na een telefoontje (023-5738287) een andere afspraak gemaakt worden. En: "boter bij de vis", of wel tegen contante betaling; de kosten zijn € 17,50 per exemplaar.

Genootschap "Oud Zandvoort"

5 mei 2006 - Viering Bevrijdingsdag
Speciale Genootschapsavond
in gebouw "De Krocht"

19.15	uur	**Zaal open, start diapresentatie**
20.00	uur	**Welkomstwoord door de voorzitter.**
20.10	uur	**"De bezetting en bevrijding van Zandvoort"**
21.15	uur	**Pauze**
21.45	uur	**Verloting**
21.55	uur	**Compilatie van Polygoon-journaals en andere filmbeelden uit de periode 1940 - 1945**
22.35	uur	**Sluiting**

N.B. Wegens het speciale karakter is deze avond ook toegankelijk voor niet-GOZ-leden

Belevenissen op station Zandvoort in bezettingstijd *vanaf maart 1943*

Opname vermoedelijk uit 1945 waarbij duidelijk zichtbaar is dat de rails bij het spoorwegstation verwijderd zijn.

Komst van de Brits-Indiërs

In het holst van de nacht maakten deze te Tobroek en andere steden in Afrika gevangen genomen heren hier hun opwachting. Veel kleurige hoofddoeken en kroeskoppen. Toen het 's morgens licht werd keken wij onze ogen uit. Evenals onze moeders destijds, stonden deze mannen voorovergebogen en alsmaar grijnslachend hun lange zwarte haren uit te kammen, ondertussen klanken uitstotend waar we niets van verstonden. In het najaar, toen het hier te koud begon te worden voor deze aan milder klimaat gewend zijnde kleurlingen, werden zij opnieuw op transport gesteld en vertrokken na een roerend afscheid van hun vele liefjes met twee extra treinen naar het zuiden van Frankrijk onder medeneming van 14 kisten bier, die de Fa. Brokmeier even voor het vertrek van de trein, ter verzending naar Arnhem, op het station had gebracht. Ter vervanging der Brits-Indiërs gaven, wederom natuurlijk des nachts, de z.g. Russen hier acte de présence. Veel prettigs, uitzonderingen bevestigen de regel, hebben wij op het station van deze van huis en haard verdreven mensen niet beleefd. Ze stalen als de raven en wij moesten steeds op onze hoede zijn, om te voorkomen dat goederen, welke aan onze hoede waren toevertrouwd, spoorloos verdwenen. Voor fietsen, vooral als er zich een glinsterende bel op bevond, hadden zij een zwak. Hoewel deze soldaten in leegstaande huizen aan de

Het perron waar geen treinen meer komen en gaan.

Zandvoortselaan waren ondergebracht, werden zij dikwijls bij het station aangetroffen, omdat in de onmiddellijke nabijheid daarvan zich een huis met "Animier-Mädels" bevond, wat een grote aantrekkingskracht op hen had.

Bunkerbouwers

's Morgens tussen 7 en 8 uur was er een ware invasie van werklieden, welke in dienst van een stelletje aannemers en ten dienste van onze overweldigers, belast waren met het bouwen van een gedeelte van de Atlantikwall. Hoewel de aankomst 's morgens ons de nodige moeilijkheden opleverde, was dit nog niets vergeleken met de narigheid die we 's avonds bij terugkeer naar de resp. woonplaatsen van deze heren ondervonden. De eerste dagen waren we zo naïef om deze mensen als volwaardige reizigers aan te merken en lieten we ze normaal tot het perron toe. Al heel gauw bleek ons echter, dat we het volkomen misgezien hadden. De trein, waarmee de werklieden moesten vertrekken, stond nog niet eens geheel stil of deze werd met man en macht bestormd, zodat de zich in de trein bevindende reizigers geen schijn van kans kregen om uit te stappen. Alles wat de heren in de weg kwam, werd onder de voet gelopen. Een bejaarde dame bijvoorbeeld beklaagde zich, dat er geen knoop, maar dan ook niet één meer aan haar mantel zat, een andere reizigster was haar bril kwijt, enz. enz. In overleg en met medewerking van de plaatselijke politie werd de horde nadien niet meer tot het perron toegelaten, vooraleer alle aankomende reizigers, onder het "bèh-geroep" van de zich achter de hekken bevindende menigte, het perron hadden verlaten. Dat één en ander met grote moeilijkheden gepaard ging, moge blijken uit het feit dat er geen dag voorbijging of gummiknuppel of revolver moesten - gelukkig als dreigement - tevoorschijn worden gehaald.

Sluiting en afbraak

Op 7 juli 1944 vernamen wij bij toeval, dat er vergevorderde plannen bestonden om station Zandvoort te sluiten. Onzerzijds was al vele malen geklaagd over het bijzonder slordig lossen van de tientallen wagens grind en kiezelstenen die hier dagelijks ten behoeve van de bunkerbouw aankwamen. Rails en wissels waren onzichtbaar geworden en voor het rangeerpersoneel was het levensgevaarlijk zich tussen de wagens voor af- of aankoppelen te begeven. Toen op laatstgenoemde datum aan een officier van de Wehrmacht werd medegedeeld, dat door ons aan station Haarlem was verzocht alle aldaar transiterende wagens voor Zandvoort tot nader bericht op te houden, daar de veiligheid i.v.m. de toestand van het goederenterrein geen vervoer meer gedoogde, antwoordde deze Duitser zeer laconiek, dat wij ons die moeite hadden kunnen besparen, daar maandag 10 juli het station voor alle vervoer gesloten zou worden. Onmiddellijk na dit gesprek brachten wij het hoofdbureau te Utrecht van één en ander op de hoogte. Het bleek dat ook

Mijnen werden gelegd en het zand met helm beplant.

daar deze snode voornemens onbekend waren en men nam aan dat de betrokken officier maar wat gezegd had. Helaas bleek de volgende dag dat het wel degelijk waar was. Met bekwame spoed werden de nodige wagens hier langs het perron opgesteld om de roerende goederen van station en seinhuis in te laden en naar een veiliger plaats te vervoeren.

Mijnen moesten worden ingegraven

Na de sluiting werd aan de NS opgedragen, dat binnen de kortst mogelijke tijd de wissels, rails en dwarsliggers van Zandvoort tot de Zanderijvaart moesten worden weggenomen en verzonden, daar in het terrein mijnen moesten worden ingegraven en over de spoorweg een muur zou worden gebouwd. Het opgebroken, vrijwel nog nieuwe materiaal moest via Winterswijk naar Duitsland worden gezonden. Wij prijzen ons gelukkig er aan te hebben kunnen medewerken, dat nog veel van dit kostbare materiaal voor ons land behouden bleef of in elk geval niet zonder meer door de vijand kon worden benut. Wij deden dit op zeer eenvoudige wijze, niet alleen omdat we al op de lagere school leerden, dat eenvoud het kenmerk van het ware is, doch omdat wij bij ondervinding wisten, dat de bezetter er in zijn hoogmoed niet aan dacht dat we hem met eenvoudige, alledaagse trucjes zouden kunnen bedriegen.

We vulden de oliepotten met duinzand

Om ons nieuwe materiaal te behouden, zochten en vonden we plaatsen – bij voorkeur kleine steden of dorpen waar geen vijandelijke bezetting lag - waar oude afgedankte rommel opgeslagen was. We stuurden de hier geladen wagens daarheen, nadat de beplakking "Winterswijk" op een onderwegstation door een andere was vervangen. Het nog uitstekend bruikbare materiaal werd daar afgeladen en dezelfde wagens – de nummers waren namelijk bij de Wehrmacht bekend- werden weer met rommel beladen en voorzien van de oude beplakking "Winterswijk" naar het grensstation gezonden. Wanneer ons zo gauw geen geschikte plaatsen bekend waren om de wagens van lading te doen veranderen, waren wij helaas wel genoodzaakt de voertuigen volgens "Befehl" te verzenden. Om deze wagens een aandenken van Zandvoort mee te geven, vulden wij de oliepotten met duinzand. De gevolgen bleven natuurlijk niet uit, want na 40 tot 50 kilometer gelopen te hebben, waren de assen witgloeiend, zodat deze onder de wagen wegsmolten of het voertuig in brand staken, met alle gevolgen van dien (ontsporing en/of versperring). We zijn hiervoor nooit ter verantwoording geroepen en kunnen dus veilig aannemen dat het Herrenvolk nimmer op de gedachte is gekomen, dat zij door die domme Hollanders bij de neus genomen waren. Alles wat na het sluiten van het station vervoerd kon worden, ging naar elders, behalve 19 ton cokes, die hielden we verborgen en konden hiermee vele mensen gelukkig maken.

Spoorwegstaking

In de avond van 17 september 1944 werd door onze regering te Londen de spoorwegstaking gelast. Voor station Zandvoort was dat van weinig belang, daar hier al enige maanden geen trein meer reed.

Incidenten

Op 27 november 1944 werden tijdens een razzia onder meer drie spoorwegambtenaren ingerekend en tijdelijk in theater Monopole ondergebracht. Eén van deze ambtenaren wist uit het gebouw te ontkomen en ongezien het station te bereiken. Hij belde aan, waarop onmiddellijk de deur van de stationswoning geopend werd en hij binnenvluchtte. Nadat ook zijn vrouw, die huilend op straat ronddoolde, binnengehaald was, verbleef dit gezin daar enige dagen om daarna, samen op een fiets, naar Haarlem te trekken. Een vrachtau-

to van de firma Stork & Co uit Hengelo zorgde voor vervoer naar Almelo, waar hun ouders woonachtig waren.

"Ieder dient zijn land op zijn manier"

Een andere belevenis deed zich voor op 4 januari 1945. 's Middags om een uur of drie werd bij de stationswoning aangebeld. Het waren geen bekenden, dat bleek wel uit het aantal keren dat de bel luidde. De bewoner, die op het punt stond om uit te gaan en zich juist in het portaal bij de voordeur bevond, werd door de zich aandienende personen – twee Edelgermanen- gezien. Vanzelfsprekend maakte deze toen de deur voor de heren open en informeerde belangstellend naar hun verlangens. Zij moesten de Chef spreken. Hen werd medegedeeld, dat er geen Chef meer was, daar deze zich de afbraak op het emplacement heel erg had aangetrokken en in verband hiermee door de Geneeskundige Dienst der NS was afgekeurd. Nadat ze inzage hadden genomen van een desbetreffende mededeling der NS, die door de bewoner zelf opgeschreven en door Andries Luijendijk – die met nog enige andere Zandvoorters in de stationswoning was ondergedoken- ondertekend was, hadden ze erg met hem te doen en konden ze het aan het uiterlijk van de afgekeurde, naar hun mening, ook wel zien, dat zijn gezondheid veel te wensen overliet. De kwestie was natuurlijk, dat alléén de honger op zijn gezicht te lezen stond. De heren beklaagden zich heel erg over de wijze waarop het NS-personeel het bevel uit Londen opvolgde. Zij verzekerden, dat in mei 1940 het gehele personeel schriftelijk trouw aan de Duitsers had beloofd. Aan de heren werd medegedeeld, dat ze volkomen verkeerd waren ingelicht en zeker 98% der ambtenaren de bewuste verklaring niet had getekend. Gaarne wilden ze weten hoe hij (de afgekeurde ambtenaar), die nu toch vrijuit kon spreken, over de staking dacht. Het antwoord luidde, dat hij daar maar liever niet over sprak, daar dit wel eens rode hoofden tengevolge kon hebben. Toen echter de bezoekers op een antwoord bleven aandringen, kregen zij dit in de vorm van: "ieder dient zijn land op zijn manier". De heren waren min of meer sprakeloos en trachtten hun houding te redden door het aanbieden van sigaretten, die prompt geweigerd werden met de woorden: "ik mag niet roken in verband met mijn gezondheidstoestand".

Bevrijding en opening

Hoewel de lang verbeide bevrijding op 5 mei 1945 kwam, duurde het in verband met de desolate toestand waarin zich het spoorwegnet in Nederland bevond en het grote gebrek aan materialen en materieel nog tot 3 juni 1946 vooraleer het spoorwegbedrijf in Zandvoort, voor wat het reizigersvervoer betreft, weer enigermate functioneerde.

Spoorwegovergang Verlengde Haltestraat met op de achtergrond Vondellaan en Tollenstraat.

William Merritt Chase en Robert Blum op bezoek in Zandvoort

Tussen 1880 en 1920 waren de Verenigde Staten in de ban van Nederland. In deze periode stond Nederland bij veel Amerikanen centraal bij het zoeken naar een nationaal verleden en een culturele identiteit in het heden. Nederland werd in de Amerikaanse bladen uitgeroepen tot het moederland van de Verenigde Staten en daardoor toonaangevend op cultureel gebied. Nederland was 'hot' en veel Amerikanen onder wie de nodige kunstenaars namen de boot naar ons natte kikkerlandje op zoek naar hun 'roots'.

Amerikanen in Zandvoort

In de beginjaren van 1880 gingen enkele Amerikaanse schilders, onder wie William Jacob Baer (1860-1941) en Robert Frederick Blum (1857-1903) 's zomers gezamenlijk in Nederland schetsen. Na enkele korte, onafhankelijke reizen door Nederland en Europa, trokken ze in de zomer van 1884 naar Haarlem en Zandvoort. Ze schetsten er strandscènes, interieurs en vissers in ruste en bestudeerden het werk van oude meester Frans Hals in het gelijknamige museum in Haarlem. In Zandvoort huurde Blum tijdens zijn verblijf (juli 1884 tot mei 1885) een huisje van een vissersfamilie. De locatie van dit logeeradres is niet bekend maar volgens de schrijver en schilder Francis Hopkinson Smith (1838-1915), die de schilders had opgezocht, was het een huis 'in een rijtje hagelwitte huisjes in de Zandvoortse duinen'.

Zonlicht en schaduw

Het was in de tuin van dit huisje waar het schilderij *Zonlicht en schaduw*, ook wel E*en zomermiddag in Holland*, of *Het gekibbel of Het ontbijt in de tuin genoemd*, ontstond. Het werk is van de hand van William Merritt Chase (1849-1916), die in de zomer van 1884 zijn goede vriend Blum opzocht, nadat hij – waarschijnlijk samen met New Yorkse studenten van de Art Students League – in Madrid het werk van Diego Velázquez had bestudeerd. Chase gaf als docent aan de Art Students League in die periode zomercursussen in Europa. Blum ontmoette hij in de vroege jaren tachtig. Met hem en enkele andere collega's reisde Chase in 1881 voor het eerst naar Spanje en het jaar daarop weer. Ze werkten in deze periode veel samen en organiseerden onder andere de tentoonstellingen van de Society of Painters in Pastel.

Het schilderij *Zonlicht en schaduw* werd in november voltooid, toen een New Yorkse krant meldde: 'Het belangrijkste schilderij dat William M. Chase uit Zandvoort heeft meegebracht is een groot doek getiteld *Het einde van de huwelijksreis* – een paar bij de late ontbijttafel in de tuin van een vissershuis waar bezoekers logeren – hij speelt chagrijnig met een kopje thee, de "Gil Blas" [krant] is naast hem op de grond gevallen, terwijl zij lui in een hangmat zweeft, het gezicht van opzij half zichtbaar, met een kokette blik in de ogen.'

De jonge vrouw in de hangmat

Hoewel verschillende kunsthistorici het erover eens zijn dat de zittende man in het schilderij de schilder Blum is, zijn zij niet eenduidig over de identiteit van de vrouw in de hangmat. Volgens Hopkinson Smith, die Chase had opgezocht toen Chase net aan dit schilderij begonnen was, was de jonge vrouw in de hangmat een toeriste die een deur verder logeerde. Ronald Pisano, een kenner van het werk van Chase, schrijft echter dat het jonge meisje in de hangmat het dochtertje van de familie was van wie Blum het huisje huurde. Maar u zult het met me eens zijn dat ze een veel te mooie jurk draagt voor een meisje uit een (arm) Zandvoorts gezin.

Het zou inderdaad kunnen dat de jonge vrouw een toeriste is, die wellicht bevriend is geraakt met de schilders. De zeer ontspannen en informele pose suggereert een persoonlijke relatie tussen het model en de schilder. Een andere, niet onwaarschijnlijke, mogelijkheid is dat de jonge vrouw één van Chase zijn leerlingen is; om precies te zijn Elisabeth Armstrong (1859-1912). Toen Elisabeth hoorde dat haar favoriete leraar William Chase met een groep studenten op zomercursus in Zandvoort was, sloot ze zich vanuit Londen bij hen aan.

Elisabeth, die net zoals de jonge vrouw in de hangmat donker haar had, was toen 25 jaar oud. Later werd ze als schilderes beter bekend onder de naam Elisabeth Forbes. Naast het *Zandvoorts vissersmeisje* (zie *De Klink*, jrg. 23 (2003) nr. 92, p. 14/294) maakte ze ook veel tekeningen die ze later in Londen uitwerkte in etsen.

Blums Zandvoorts werk

Robert Blum was niet alleen model van Chase, hij maakte in Zandvoort ook eigen werk. Tijdens zijn verblijf aldaar van bijna een jaar maakte hij een groot aantal pastels op bruin papier, tekeningen, aquarellen en enkele schilderijen. In 1885 schilderde Blum *Twee Zandvoortse meisjes aan de koffie* (aquarel en gouache over potlood). Nederlandse vrouwen die breien, kinderen voeden of thee drinken met de voeten op een warme stoof waren een geliefd thema van Amerikaanse schilders in Nederland. Hoewel veel pastels en aquarellen van zijn Hollandse reis zich in de collectie van het Cincinnati Art Museum bevinden, zijn slechts een paar schilderijen uit

deze periode bekend. Een daarvan is een klein schilderij van een breiend Zandvoorts meisje in een donker interieur. Verder gaf Blum aan zijn collega-schilder Charles Frederick Ulrich (1858-1908) een doek mee naar New York waarop een interieur met een breiende vrouw met een doorkijkje naar een andere vrouw die kleren ophangt.

Opnieuw naar Zandvoort

In 1903 reisde Chase opnieuw naar Europa voor het geven van een zomercursus. Alvorens door te reizen naar Haarlem bracht hij een bezoek aan de Parijse Salon. Tijdens zijn verblijf in Parijs bereikte hem het tragische nieuws van het plotselinge overlijden van zijn beste vriend Blum. Als een soort eerbetoon aan Blum reisde Chase die zomer naar Zandvoort en bezocht daar de familie van wie Blum het huisje in 1884 had gehuurd en van wie ze beiden de dochter hadden geportretteerd. Negen jaar later, in 1912, bracht hij weer een bezoek aan Zandvoort. Het kleine meisje was inmiddels een getrouwde vrouw en had opgroeiende kinderen; ze herkende Chase direct. De grootmoeder, toen 80 jaar oud, gaf een vreugdekreet toen ze hem zag en omhelsde en kuste hem. Het ontroerde Chase dat hij niet door deze eenvoudige mensen was vergeten.

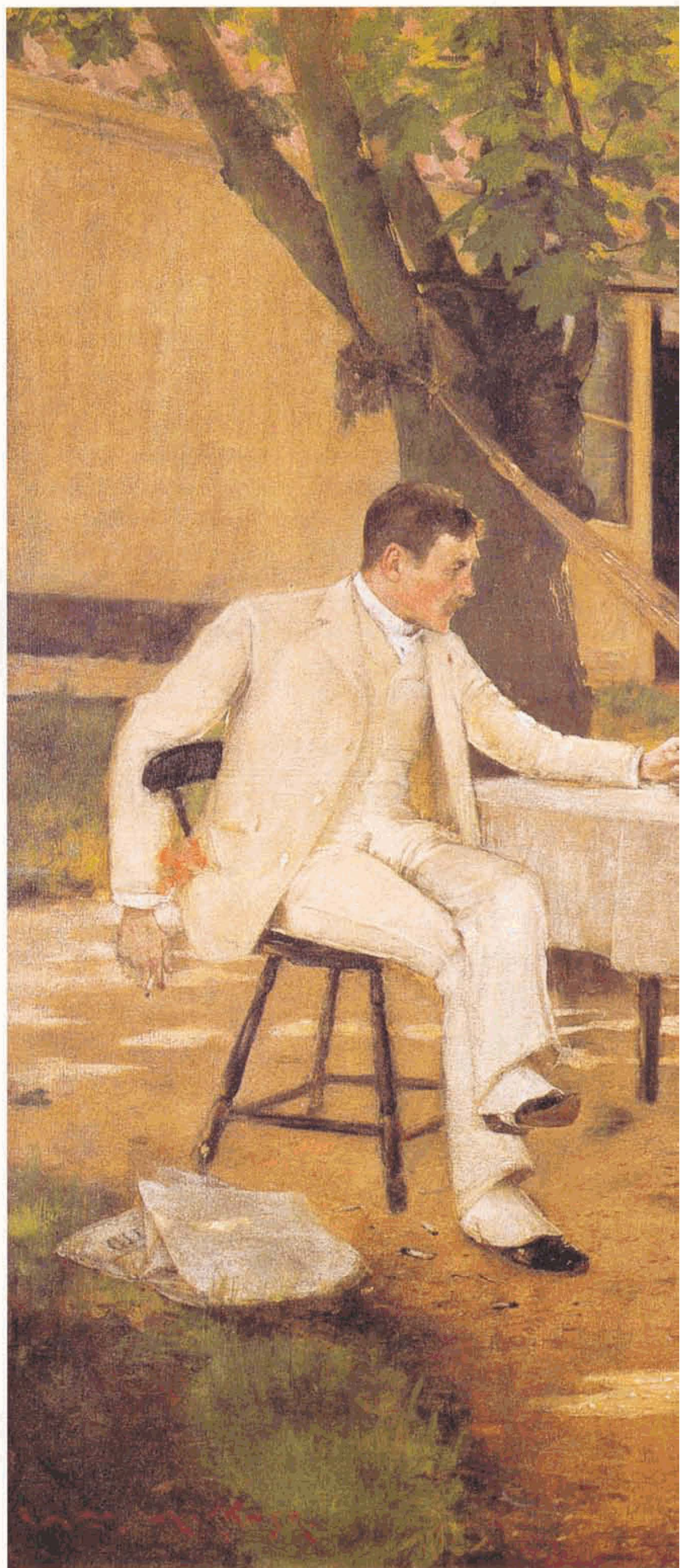
Het lijdt geen twijfel dat Chase veel waarde hechtte aan zijn werk *Zonlicht en schaduw*. Hoewel het schilderij deel uitmaakte van de American Watercolor Exhibition van 1886, werd het buiten de verkoop gehouden. Het schilderij kreeg veel kritiek te verduren omdat het als enige tempera schilderij tussen vele kleine pastels hing. Ondanks het feit dat Chase het een jaar later toch naar de veiling bracht, besloot hij het voor 500 dollar terug te kopen (of terug te trekken). Daarna bleef het werk in zijn bezit tot zijn overlijden in 1916. Het jaar daarop werd het verkocht. Tegenwoordig is het werk te zien in het Joslyn Art Museum in Omaha, Nebraska, Verenigde Staten.

Drs. Anne Marion Cense

Vraag aan *De Klink* lezers: Mocht iemand enig idee hebben waar het hagelwitte huisje zich in Zandvoort bevindt (bevond), dan zou ik het zeer op prijs stellen als u mij dat laat weten. Uw reactie kunt u sturen naar de redactie van *De Klink*.

Robert Frederick Blum, *Twee Zandvoortse meisjes aan de koffie*, aquarel en gouache over potlood, 1885, 32 x 41 cm, (Sterling and Francine Clark Art Institute, Williams-town, Massachusetts).

William Merritt Chase, *Zonlicht en schaduw*, tempera op doek, 1884, 167,7 x 198,4 cm, (Joslyn Art Museum, Omaha, Nebraska).

Het baaltje rubber

Na de strenge winter van 1941, liepen twee jonge Zandvoortse mannen, waarvan de één nog maar 17 jaar was, Willem Schilpzand en Anton Paap, samen langs de vloedlijn in het tuig te trekken aan een Sain om een net vol garnalen en krabben te vissen. Voedsel was schaars en werk was er bijna niet, of men moest voor de Duitsers gaan werken of naar Duitsland of Frankrijk. Een gedeelte van de vangst zou verkocht worden om met het geld andere artikelen te kunnen kopen.
Ze liepen richting het noorden en hun blik bleef gericht op de branding voor hen, om verkeerde stromingen in zee uit de weg te gaan. Wat verder, ter hoogte van de strandtent van Piesse, zagen zij een voorwerp in de branding liggen. Ze stopten met trekken om het ding goed te bekijken.

Op de Boulevard stond een jonge man, Elias Kerkman, te kijken naar zijn dorpsgenoten en zag het voorwerp ook. Nieuwsgierig als hij was ging hij langs de reep naar beneden en voegde zich bij de twee op het strand. Het voorwerp had een rechthoekige vorm en na wat heen en weer gesleep en pulken aan de buitenzijde kwamen de mannen tot de ontdekking, dat de inhoud bestond uit natuurlijk rubber. Het product was voor de oorlogsindustrie heel geliefd, maar om het aan de Duitsers te geven, zonder er zelf wat aan te verdienen, dat had men van huis niet meegekregen. De drie besloten om het baaltje rubber te begraven in de reep om het later op te halen. De twee vissers gingen verder met hun werkzaamheden en brachten later op de dag de gevangen krabben, garnalen en vis naar vishandelaar C. Schut. Alle drie de mannen woonden in de Noordbuurt en een afspraak was gauw gemaakt om in de avond, voor spertijd, toen het al donker was geworden, met een handkar, geleend van de gemeente, naar de Noord-Boulevard te gaan om het baaltje op te halen.
Dat lukte, maar als ze dachten ongezien het vrachtje te kunnen vervoeren en veilig over te brengen naar het huis van Willem Schilpzands ouders, wonend aan de Pakveldstraat, dan hadden ze het verkeerd. Geheimzinnigheid werd binnen de hechte Zandvoortse gemeenschap niet getolereerd en er was altijd wel iemand die iets zag wat niet door de beugel kon. In dit geval was het de andere visboer, Piet Keur. Hij had een kar horen ratelen over de keien voor zijn huis in de Stationsstraat, keek nieuwsgierig uit het raam en zag wie het waren. Hij wilde donders graag weten wat die jongens opgehaald hadden, zo laat nog op de avond. De volgende dag klampte hij Anton aan en deze nam hem mee naar de Pakveldstraat om het baaltje rubber te laten zien. Terstond bood hij fl. 520,--. Na wat overleg werd de koop gesloten en nam Piet het baaltje mee naar huis.

Drie weken later kwamen Willem en Anton 's avonds terug per trein naar Zandvoort, want zij hadden straatwerk gevonden in Amsterdam. Toen zij in de stationshal Elias zagen staan, vertelde die hen dat de zaak met het baaltje rubber verraden was en in Duitse handen was gekomen en dat ze waarschijnlijk opgepakt zouden worden.
Het volgende was gebeurd: Piet Keur had het rubber verkocht aan twee joodse handelaren die hem fl. 1000,-- boden en met het natuurrubber fietsbanden zouden gaan maken. Overmoedig door het vele geld, ging Piet van een borreltje genieten in het voor hem dure café aan het Stationsplein (dat lag dicht bij de pachtplaats voor zijn haringkar). De uitbater, de heer Morthorst, was Duits gezind en het café stond erom bekend dat er veel NSB-ers kwamen vanwege de vergunning om sterke drank te mogen schenken. Onder invloed komende van de drank, begon Piet tegen de omstanders meer te vertellen dan wenselijk was over zijn verworven geld en de rijkdom waarin hij verkeerde. In een café met NSB-ers kon men deze verhalen beter niet vertellen, want onder hen was er altijd wel één die de zaak ging aangeven aan de Sicherheits Dienst. Deze instantie schakelde weer de Zandvoortse politie in om de daders en helers van de diefstal op te sporen en aan te houden. De moeder van Anton kwam bij zijn thuiskomst met hetzelfde bericht als hij van Elias had gehoord.
De Zandvoortse inspecteurs van de recherche, Smauters en Van der Wal, werden op pad gestuurd met de opdracht de jongemannen en de helers op te halen. Eerst werd Piet Keur opgepakt en aan de tand gevoeld. Hij bekende vlot en vertelde van wie hij het baaltje rubber had gekocht en hij gaf ook de namen van de twee joodse kopers. Daarna werden de jongens opgehaald en stuk voor stuk ondervraagd. Voordien hadden zij in eerste aanleg afgesproken alles te ontkennen, maar door het intensieve verhoor vielen uiteindelijk Willem en Elias door de mand en beken-

den de feiten. Anton bleef zoals afgesproken steeds ontkennen iets met de strandvondst te maken gehad te hebben en omdat hij minderjarig was, werd hij tegen de avond naar huis gestuurd. De anderen, Piet, Elias en Willem, bleven in hechtenis achter in het bureau van politie.
Die avond kwam agent Van Uffelen, de schoonzoon van Jissink, bij de familie Paap aan huis en gaf Anton het advies om de volgende dag het voorval te bekennen, aangezien Willem, Elias, Piet en de twee joodse handelaren een bekentenis hadden afgelegd.
Anton moest de volgende dag naar het bureau komen en na nog wat tegengestribbeld te hebben, bekende ook hij de toedracht. Daarna werd hij naar zijn kornuiten in dezelfde cel gebracht om daar te wachten op het te maken proces-verbaal, te ondertekenen voordat ze naar huis mochten.

Veertien dagen later werden de drie jonge mannen ontboden op het politiebureau, om overgebracht te worden naar het huis van bewaring aan de Euterpestraat te Amsterdam.
Daar moesten de nieuw aangekomen gevangenen naast elkaar gaan staan met hun gezicht naar de celdeuren. Anton wilde samen met Willem en Elias in één cel, maar tussen hen in stond een vreemde man en deze gaf Anton een flinke duw, zodat het hem lukte om gezamenlijk met de anderen in één cel te komen.
Elias had van zijn moeder een christelijke opvoeding gekregen en hij was tevens leider van de Christelijke Jongemannen Vereniging. Hij vroeg aan de bewakers een bijbeltje, maar dat werd geweigerd. Door zijn zachtaardigheid kon hij niet meekomen tussen

lees verder op pagina 19

De volgende nieuwe leden heten wij van harte welkom:

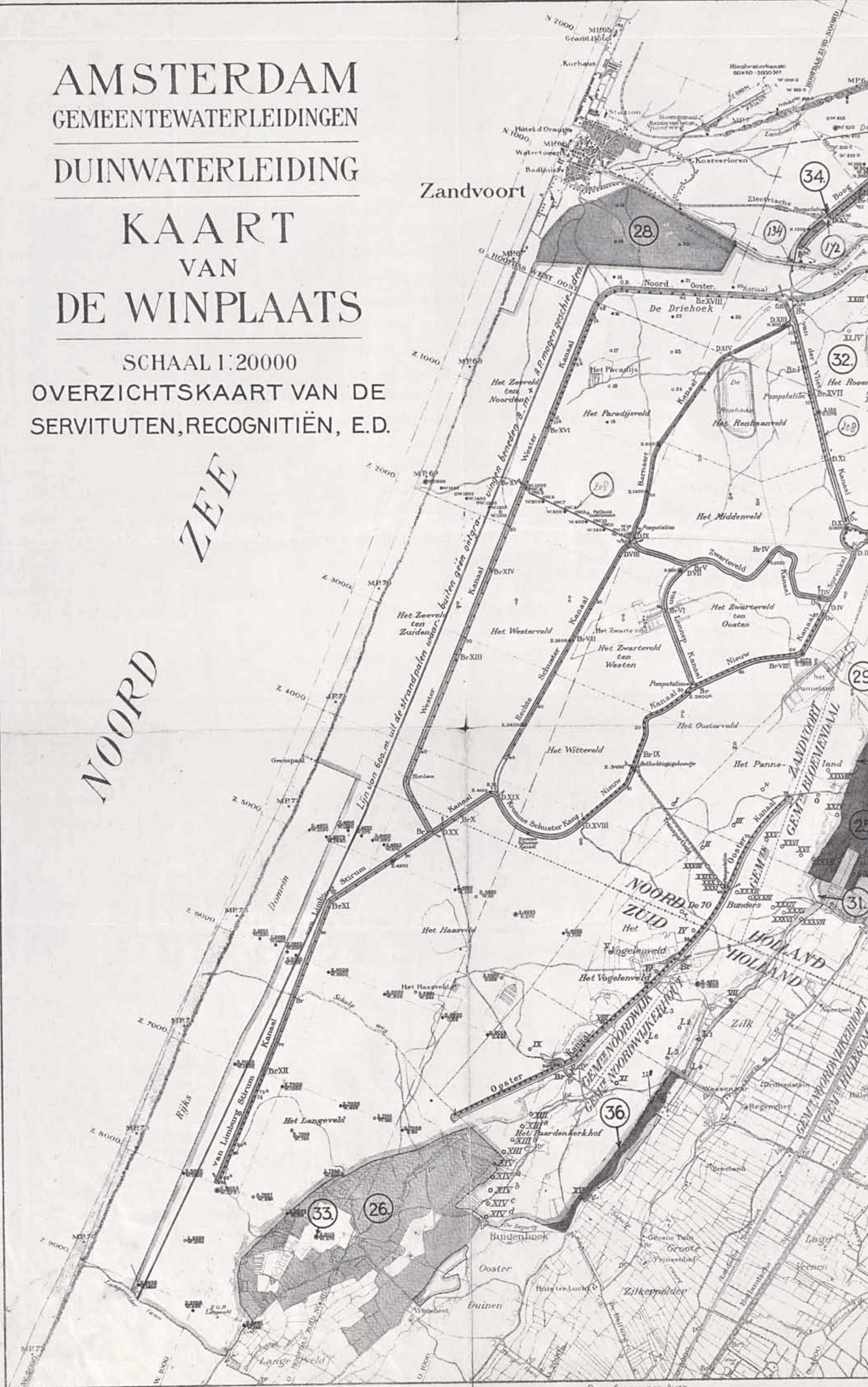
Alberts Fam. J.	Hageduin 26	2104 AT	Heemstede
Berg Fam. R. van den	Mart. Nijhoffstraat 40	2041 NW	Zandvoort
Bol Dhr. L.	van Ostadestraat 21	2042 VR	Zandvoort
Duijn Dhr. D. van	van Lennepweg 133	2041 LM	Zandvoort
Eveleens Dhr. W.	Le Bourg	1967 NW	Lapeyrouse Frankrijk
Furth Fam. A.	Celsiusstraat 187	2041 TH	Zandvoort
Goosens Mevr. M.	van Lennepweg 61/7	2041 LV	Zandvoort
Hartman-van Holten Dhr. M. & Mevr. A.	13 Parian Place Rossmoyne	6148 W.A.	Australia
Homoet C.	Fazantenstraat 18	2042 CK	Zandvoort
Jong Dhr. A.	van Ostadestraat 7	2042 VR	Zandvoort
Kemenade Dhr. S. van	85 Route nationale 5	74500	Lugrin Frankrijk
Meyer Mr. H.	Brandon Wilde 4275 Owensroad 603		Evans GA U.S.A.
Molenaar Mevr.	Gasthuishofje 3	2042 JR	Zandvoort
Paap Dhr. J.	Flemingstraat 2	2041 VH	Zandvoort
Paap Dhr. R.J.A.	Joke Smitlaan 18	2104 TG	Heemstede
Putten Fam. G.J. van der	Schelpenplein 11	2042 HJ	Zandvoort
Reurts Fam. R.J.	Adriaan Loosjesstraat 87	2032 MB	Haarlem
Rooy Dhr. A.	Gravenbos 15	2134 LE	Hoofddorp
Schie A. van	Flemingstraat 152	2041 VM	Zandvoort
Sebregts Dhr. S.	Staringstraat 4	2041 BH	Zandvoort
Sikkens Mevr. C.D.	Flemingstraat 60	2041 VJ	Zandvoort
Staveren Dhr. P. van	Witte Veld 78	2041 GB	Zandvoort
Vos Dhr. A. de	Kleverparkweg 2a	2023 CE	Haarlem

vervolg van pagina 17

het ruwe geweld. Hij werd daarvan depressief, wat overging in huilbuien en hij kreeg een humeurige geest. Inmiddels had hij ook vernomen dat de verkering met zijn meisje beëindigd was; ze had een ander genomen op haar evacuatieadres. Aan deze marteling voor Willem en Anton kwam pas een einde toen ze in de volgende dagen overgeplaatst werden naar de gevangenis aan de Amstelveenseweg.
Anton werd geplaatst bij twee gevangenen waarvan de één broodmager was en de ander er normaal uitzag en heel erg gedienstig deed, vooral bij het uitdelen van het voedsel. Het door het luik aangegeven brood pakte hij altijd aan, maar zocht dan zelf het pakje uit dat dik aanvoelde. Anton - nieuwsgierig geworden en hongerig - bleef goed opletten en merkte dat de pakjes met brood inderdaad ongelijk van gewicht waren. Als jonge knaap van 17 jaar pikte hij niet, dat er maar één steeds het dikste kreeg en hij zorgde voortaan dat er rond de tijd dat het brood verdeeld werd onrust in de cel kwam. Hij stond dan zelf als eerste bij het luik om de dikste en zwaarste boterhammen te verkrijgen.

Uiteindelijk kwamen de jongemannen en Piet Keur voor het krijgsgerecht in Den Haag en kregen de meerderjarigen elk drie maanden tuchthuisstraf, uit te zitten in de gevangenis te Kleef in Duitsland. Anton, als minderjarige, kon een schikking krijgen als hij in Duitsland zou gaan werken. Dat weigerde hij. Zijn strafmaat werd bepaald op tweeeneenhalve maand detentie in een jeugdgevangenis.
Na een aantal weken thuis gewacht te hebben, werden zij opgeroepen en via de gevangenis in Scheveningen na een week overgebracht naar de gevangenis te Kleef en de Jeugdgevangenis. Van de twee joodse handelaren werd nooit meer iets vernomen.
Tegen eind 1942 kwamen de vier mannen weer vrij; toen was het grootste gedeelte van de inwoners uit Zandvoort geëvacueerd naar andere plaatsen of verhuisd naar een andere buurt in het dorp.

Jkn. azn.

AMSTERDAM
GEMEENTEWATERLEIDINGEN
DUINWATERLEIDING
KAART
VAN
DE WINPLAATS
SCHAAL 1:20000
OVERZICHTSKAART VAN DE
SERVITUTEN, RECOGNITIËN, E.D.
NOORD ZEE
Zandvoort
Kurhaus
Station
Hôtel d'Orange
Watertoren
Badhuis
Kostverloren
Noord
Ooster
Kanaal
De Driehoek
Het Paradijs
Het Paradijsveld
Het Renbaanveld
Het Zeeveld ten Noorden
Het Middenveld
Zwarteveld
Het Zwarteveld ten Oosten
Het Zeeveld ten Zuiden
Het Westerveld
Het Zwarteveld ten Westen
Het Oosterveld
Het Witteveld
Het Panne-land
Kromme Schuster Kanaal
Rechte Schuster Kanaal
Wester Kanaal
Nieuw Kanaal
Het Haasveld
Het Vogelenveld
Bunders
NOORD HOLLAND
ZUID HOLLAND
GEM. ZANDVOORT
GEM. BLOEMENDAAL
GEM. NOORDWIJK
GEM. NOORDWIJKERHOUT
Zilk
Van Limburg Stirum Kanaal
Het Langeveld
Het Paardenkerkhof
Ooster Duinen
Zilkerpolder
Lange veld
Grenspaal
Druk Senefelder, Amst.

Op weg naar "het Paradijs"

De Paradijsweg is het straatje dat richting zuid loopt vanaf het huidige politiebureau naar de Brederodestraat. Tot halverwege de vijftiger jaren stond je aan het eind van deze weg - ter hoogte van "De Hoeve" - in het duin. In verscheidene publicaties is te vinden dat deze weg zijn naam ontleent aan een boerderij, gelegen in een mooie, grote duinvallei, het "Paradijsveld", op loopafstand van het dorp. De boerderij heeft er sinds 1800 ruim een halve eeuw gestaan.

Via de heer A. (Bram) Doorgeest kreeg ik een kaart van de Amsterdamse Gemeentewaterleidingen in handen, waarop het Paradijs "tot op de meter nauwkeurig" is aangegeven. Eveneens ingetekend zijn de kanalen, alsmede de locatie van het Renbaanveld. Op de renbaan werden op 6 en 7 september 1844 de eerste wedlopen en harddraverijen gehouden.

De lengte van de kanalen is in de legenda nauwkeurig aangegeven: het Wester Kanaal (lengte 4.652 m), Noord Ooster Kanaal (4.733 m), Barnaart Kanaal (2.430 m en 25 cm [!]) en Van der Vliet Kanaal (1.933 m). De totale lengte der kanalen in de Oranje Kom bedraagt 34.310,38 meter. De zwarte stippen geven punten aan waar diverse soorten boringen t.a.v. het grondwaterpeil plaatsvonden. De verklaring van de cijfers in de cirkels is niet voorhanden.
Deze zeer gedetailleerde kaart van het winplaatsgebied is getekend door Pieter Doorgeest, de vader van A. Doorgeest, en gedateerd maart 1941.

Pieter Doorgeest (1909 – 1996) begon in 1930 *als schrijver in tijdelijken dienst* bij de Gemeentewaterleidingen Amsterdam. Het jaarsalaris destijds was 1.100 gulden. In december van dat jaar werd hij aangenomen in de rang van *jeugdig schrijver in vaste dienst* met een salaris van 1.500 gulden.
Zijn werkzaamheden in volgorde van jaren waren verder: tekenaar (1937), bureauchef (1940), en chef afdeling juridische zaken (1958 tot zijn pensioen).
In laatstgenoemde functie heeft hij o.a. alle wetten, inclusief historische achtergronden, in het gebied rond Zandvoort onderzocht. Tevens was hij verantwoordelijk voor alle aan- en verkopen van bezittingen in dit gebied.

Peter Bluijs

De Wilhelminaschool

Wat foto's ons kunnen vertellen

Enige tijd terug ontving ik van mevrouw Brugman, Weimarweg, een foto met een afbeelding van het 25-jarig jubileum van de Wilhelminaschool. Er stond geen jaartal bij en ook geen namen van de gefotografeerde personen. Toevallig heb ik op de Wilhelminaschool gezeten en kwamen een paar gezichten van leerkrachten mij bekend voor. Via de Cd-rom's, 120 jaar Zandvoortse kranten, ben ik op zoek gegaan naar het jaartal van het jubileum. Na speurwerk kwam ik wel achter het jaar, maar niet achter de namen van het schoolbestuur. Ondertussen kreeg ik van mijn zuster Lien Brugman-Kerkman ook een schoolfoto, maar dan van de W.H. Suringar kleuterschool. Heel toevallig is deze foto van hetzelfde jaar 1951 als de jubileumfoto van de Wilhelminaschool.
In een van de krantenartikelen kwam ook het gebouw "Ons Huis" naar voren, in combinatie met de Wilhelminaschool. Weer toevallig (niets is toevallig, alles heeft een reden) had ik van Hans Gansner een foto te leen met de eerstesteenlegging van "Ons Huis", met onder meer Ds Tromp er op. Deze dominee was weer verbonden met de Wilhelminaschool en van het een kwam het ander en zo rolde dit artikel uit mijn pen.

Ds Straatsma

De eigenlijke oprichter van de Wilhelminaschool is Ds Straatsma, predikant van de Hervormde Kerk. Hoewel er al een christelijke school - de Julianaschool - in de Brederodestraat gevestigd was, was men kennelijk van mening dat er nog een christelijke school bij moest komen. In 1925 werd de schoolvereniging opgericht en de inschrijving van leerlingen kon beginnen. Al zeer snel meldden zich 100 leerlingen aan en werd de heer Wagtendonk uit Zaltbommel als hoofd van de school benoemd. Echter de bouw van de school ondervond aanvankelijk moeilijkheden bij het gemeentebestuur. Uiteindelijk, na veel vergaderen, kwam de bouw tot stand.
Ondertussen werd er in "Ons Huis" aan het Dorpsplein een locatie gehuurd en de heer Lijn, eigenaar van hotel-restaurant "Princess House" in de Kerkstraat stelde zijn locatie beschikbaar. Tijdens de bouw van de school bleek, dat vier lokalen te weinig waren voor de grote toeloop van leerlingen en men besloot er nog drie lokalen bij te bouwen. In maart 1927 kwamen de eerste vier lokalen gereed en in de loop van het jaar de drie andere. Aan het eind van het cursusjaar had men 168 leerlingen, wat snel steeg naar 250. Ds Straatsma werd opgevolgd door Ds. Tromp en het aantal leerlingen daalde tot aan de bezettingstijd in 1942 naar 200 leerlingen. Tijdens de evacuatie werd de school gevorderd door de Duitsers en men moest een onderkomen zoeken voor de 40 overgebleven leerlingen in lokalen van de gemeentescholen en de Mariaschool, terwijl er ook een filiaal in Heemstede kwam. Van het onderwijzend personeel in Zandvoort bleef de heer Wagtendonk. Na de oorlog was er weer een snelle groei tot 334 leerlingen en in 1950 waren er bouwplannen voor nog eens vier lokalen met een verbindingsweg. Tijdens het jubileum in 1951 waren er een receptie en een feest in "Monopole", met een revue geschreven door de heer P. Schaap, uitgevoerd door de leerlingen. Bij dat feest ben ik aanwezig geweest, maar het heeft kennelijk geen indruk op me gemaakt want ik kan me er niets meer van herinneren.
Wel kan ik me de school goed herinneren. Het was een monumentaal gebouw met aan de voorzijde twee schuine opgangen die leidden naar een fraaie houten deur. Bij binnenkomst was er aan de linkerkant een kantoortje en meteen om de hoek een groot aquarium en verder in het midden van de mooie hal een pilaar, met daaromheen een bank. In de hal was rechts een gedraaide trap naar de bovenverdieping waar ook klaslokalen waren. Liep je de hal door, dan kwam je bij een deur, die toegang gaf tot het schoolplein. Verder waren er twee gangen; via de linkergang kwam je via een trapje in een mooi, groot gymnastieklokaal. Het gebouw is veel later afgebroken en op de plek van de oude staat een nieuwe christelijke school: de Oranje Nassauschool.

Nel Kerkman

De Wilhelminaschool in het zilver

De foto is in het gymnastieklokaal genomen en met een paar gordijnen, een palm en een vloerkleed werd het omgetoverd tot receptiezaal. Op de foto het schoolbestuur en de leerkrachten. Opmerkelijk is dat burgemeester Fenema tot het schoolbestuur behoorde.

Aan tafel zitten van links naar rechts: onb., mevr. Van der Mije, onb., mevr. Wagtendonk, dhr. Wagtendonk, dominee de Ru, onb., burgemeester Van Fenema, onb., dhr. Brink.

Staand van links naar rechts: onb., dhr. Herward?, onb., onb., onb., juffrouw Wind, meester Van Wijk, onb., meester Nieveld, juffrouw Janssen, meester Zuidema, onb., dhr. Platje, onb.

Pieter van der Wiele

Pastoor te Zandvoort

Het was even schrikken, oog in oog te staan met deze voorganger. In 1654 had Pieter van der Wiele zich in zwart krijt laten portretteren door Conelis Visscher. Die gold als een van de besten in zijn tijd. Visscher was een Haarlemse tekenaar en graveur, met lijntjes naar Pieter de Grebber en Frans Hals en sterk beïnvloed door een leerling van Rubens, Pieter Soutman. Reken maar dat dit portret echt op de pastoor lijkt. Joost van den Vondel had bij de dood van Visscher zelfs een gedicht vol bewondering gemaakt.
Om het deftige portret van Pieter van der Wiele te "duiden" het volgende. In 1654 is er inmiddels ruim een eeuw Reformatie. Openbare eredienst was voor katholieken verboden….. "In het publieke leven was de katholieke kerk onzichtbaar, want alleen op die conditie werd zij gedoogd. Bisschopszetels kende ze niet. Ze stond onder leiding van een apostolisch vicaris, een soort missiebisschop. De Nederlandse republiek werd door Rome als zendingsgebied beschouwd. De standplaats van de plaatselijke priesters werd dan ook niet parochie, maar statie genoemd" (Zie A.Th. van Deursen, De geschiedenis van Nederland 1555 – 1702, uitgeverij Bert Bakker, pag. 234 e.v.)
Van alle verboden organisaties was er één ondanks de woelige jaren van Alteratie taai overeind gebleven. Dat was het Haarlemse Kapittel. Dit vertegenwoordigend college van priesters, kanunniken geheten, had de pastorale organisatie nog stevig in de hand weten te houden. Zij waren feitelijk de bestuurders van het bisdom Haarlem. Het bisdom was verdeeld in vier aartspriesterschappen; Amstelland, West Friesland, Alkmaar en Kennemerland. Tot dat laatste behoorden de staties in Haarlem. Onder een daarvan ressorteerde Zandvoort. Priesters moesten onder moeilijke omstandigheden hun werk doen.
Opvallend is dat er vanaf 1630 plotseling geschilderde en gegraveerde pastoorsportretten in Haarlem, Amsterdam en omgeving in zwang kwamen. Door hun parochianen werden ze beschouwd als een soort martelaren van hun geloof. Hun gedachtenis werd in ere gehouden. Portretten konden daartoe dienen. Daar is die van Pieter van der Wiele er een van. Hij is hier 30 jaar (!) oud en gekleed in kanunnikenmantel.

Pastoor - kanunnik - kapelaan

Pieter van der Wiele werd in 1624 geboren als jongste zoon van de Haarlemse brouwer van "de Fortuyn" Cornelis Fz van der Wiele en van Gudula Bans. De brouwer kocht in 1640 de hofstede met boerenplaats "de Voorkoekoek", het latere Iepenrode aan de Heerenweg. Tot dat landgoed behoorde ook "de Achterkoekoek"met op het terrein, goed verscholen, een klein jachthuis "de Koekoek". Dit huisje bestaat nog achter de filters van Leyduin op het landgoed "Koekoeksduin". Op de zolder van dit gebouwtje kwamen in het geheim parochianen samen. In wat nog altijd "de kapel" heet zijn de zuiltjes waartussen het altaar gestaan heeft te zien.
De jonge Pieter had de priesteropleiding gedaan in Leuven. Op 7 juli 1647, nog zeer jong dus, blijkt hij al de huiskerk in Zandvoort te verzorgen.
Zijn naam komt weer boven water in de Acta van het Haarlems Kapittel van 21 april 1648. Zijn vader had er namelijk bij het Kapittel op aangedrongen om zijn zoon diensten te laten houden op de zolder van "de Koekoek",

lees verder op pagina 27

133 Pieter van der Wiele, pastoor van Zandvoort, Cornelis Visscher, 1654, zwart-krijttekening, 32,4 x 20,3 cm. Wenen, Graphische Sammlung Albertina, inv. nr. 9953.

vervolg van pagina 25

schuilkerk voor de katholieken uit Aerdenhout en Vogelenzang. Het Kapittel vond het goed, op voorwaarde dat de eigen pastoor van de statie Vogelenzang en de Zilk, Gerlachus van Engelen, ermee instemde. Waarschijnlijk door de invloed van de vader van Van der Wiele steeg zijn ster. Op 14 oktober 1653 wordt Pieter al kanunnik van het Haarlems Kapittel, terwijl hij zijn studie nooit goed had afgerond. Ongetwijfeld was deze benoeming aanleiding om voor Cornelis Visscher te poseren.

De onafgemaakte opleiding brak hem nog op. De regels voor het lidmaatschap van het kapittel werden strakker gehanteerd. Het college was er alles aan gelegen om van krachtig gehalte te blijven. Op de vergadering van 9 juli 1658 werd hem uitdrukkelijk verzocht om toch vóór Allerheiligen alsnog zijn licentiaatexamen theologie te halen. Anders was het over. Op 22 april 1659 moest Pieter zijn mooie kanunnikengewaad inleveren.

De zeer arme Zandvoortse katholieken moeten zijn verschijning toch al tamelijk potsierlijk hebben gevonden. In ieder geval hadden ze het geld niet om, zoals op veel andere staties wel gebeurde, bij zijn overlijden in 1666 van zijn getekend portret een gravure te laten maken. Bij zijn overlijden blijkt hij nog verder gedegradeerd tot "sacellanus Harlemensis" oftewel gewoon kapelaan.

lees verder op pagina 28

vervolg van pagina 27

Het was zijn familie die van de tekening van Cornelis Visscher door Dirk de Bray een kopie liet maken. Zijn leeftijd werd daarop gecorrigeerd in 42 jaar. Het blad bevindt zich in de collectie van het Leidsch Prentenkabinet (inv. nr. 2514). Daarvan moet zelfs een geschilderde versie bestaan, ook gesigneerd door Dirk de Bray. Dit paneel was tot voor de Tweede Wereldoorlog in het museum van Osnabrück als bruikleen uit de "Vorrat der Staatlichen Musea" te Berlijn. Zou het er nog zijn???
Een kopie daar weer van hangt nu in de pastorie van Aerdenhout aan de Sparrenlaan.
De krijttekening van Cornelis Visscher is bezit van de Graphische Sammlung Albertina in Wenen. Voordat keizerin Sissi van Oostenrijk in Zandvoort door pastoor l'Ámi werd ontvangen, hing Pieter van der Wiele, pastoor van Zandvoort, allang in Wenen!

De tekening.

Naar de mode van die tijd hangt links een gedrapeerd gordijn en staat rechts een pilaar met een fikse barst erin. Dat gold als het "vanitas-symbool", d.w.z. bedenk dat het leven vergankelijk is. Op het familiewapen staan een wiel en drie vogels (Vogelenzang). Het devies onder het wapenschild "Vox tonitrui in rota" is ontleend aan psalm 77, vers 19. Rota is Latijn voor wiel. Vox tonitrui betekent zoiets als donderstem. Hield Pieter van der Wiele van een rollende donderpreek? Een traditioneel element in een pastoorsportret is het kruisbeeld. De combinatie met enkele staande boeken was een nieuwigheid. (Zijn het de boeken waar aan hij nooit is toegekomen?). In zijn linkerhand een gesloten gebedenboek. De rechterhand maakt een opvallend gebaar met de duim en wijsvinger bij elkaar. Zo'n houding komt op 17e eeuwse pastoorsportretten uiterst zelden voor. Die houding is bekend van geleerden als dr. Nicolaas Tulp op Rembrandts "Anatomische Les" en van de predikanten door Frans Hals. Het gaat om een retorische geste, die het preciseren van een uitleg aangeeft. De mond blijft overigens stijf dicht. Dat was een portretcode die alleen Rembrandt heeft kunnen doorbreken. Onder zijn kalot komen weelderige krulletjes uit. Duidelijk een aanwijzing dat er een generatie priesters aankomt die weldra bezwijkt voor de verleiding van een wereldse pruik. Een profaan element vormen de akertjes onder de kraag. Die zag je niet veel op pastoorsportretten.

Nalatenschap

Pieter van der Wiele is in 1666 gestorven, 42 jaar oud. Was hij meer wat men noemde een "priesterzoon" om de eer van zijn familie? Hij heeft zich niet erg aan de invloed van zijn ouders kunnen onttrekken. Vader Van der Wiele moest nog aardig in de buidel tasten om zijn zoon thuis op de schuilzolder missen te laten houden. Die samenkomsten, "paepse stoutigheden", waren verboden. De baljuw van Brederode zag erop toe. Met een dwangsom van 300 (!) gulden per dienst zag die wel eens wat door de vingers. Pa Van der Wiele werd "geldelijk adergelaten" zoals blijkt uit een verklaring van de baljuw op 9 juli 1654 tegenover het Hof.
Het grootste wapenfeit van de pastoor was misschien wel wat er met zijn nalatenschap werd gedaan. Daaruit werd het Haarlemse hofje "Het Lam" gesticht. Het grensde aan het (latere) Sophiaplein en werd bewoond door armlastige alleenstaande katholieke vrouwen. Het hofje heeft tot 1935 bestaan.

Gegroet, collega. Een Kanunnik Van der Wielelaantje in Zandvoort zal er wel nooit voor je inzitten. Je hangt mooi wél in het prestigieuze Albertina in Wenen!

Dick Duijves
pastor Agathakerk Zandvoort

P.S.

Wat leuk, dat je nog familie bent van de indertijd grote priesterdichter Jan Baptist van der Wiele. Die stierf in 1630 in Delft als rector van het Sint Aagten (Agatha) klooster.

Klinkertje

Te koop aangeboden: oude ansichtkaarten Zandvoort, ca. 1900/1930 en jaren vijftig.
Tel 035-6948848 of mail: rietenton@hetnet.nl